

04. Erken Cumhuriyet dönemi ulus-devlet inşası sürecinde dil devrimi politikaları (1839-1938)¹

Oya GÜLER²

APA: Güler, O. (2023). Erken Cumhuriyet dönemi ulus-devlet inşası sürecinde dil devrimi politikaları (1839-1938). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 51-64. DOI: 10.29000/rumelide.1342079.

Öz

Bu çalışma erken Cumhuriyet dönemi ulus-devlet inşası sürecinde gerçekleştirilen reformlardan en önemlisi olarak görülen dil devriminin felsefi ve sosyolojik alt yapısını, ulus-devlet inşası için gerekliliğini, toplum mühendisliği çalışmaları kapsamında dil devriminin rolünü ve sürece katkısını ele almayı hedeflemiştir. Osmanlı Dönemi boyunca dil reformu ihtiyacı, resmi olarak Tanzimat Dönemine kadar devlet teşkilatı içerisinde konu edilmemiştir. Ancak tanzimat sürecinde dilde sadeleşme süreci başlatılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi sürecinde Batı'daki uluslaşma hareketlerinin etkisi ile ortak dil etrafında milli birlik düşüncesi yoğunlaşmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında dil sayesinde kültür aktarımının yapılabildiği ve kültür devrimi için dil reformunun var olması gerektiği düşüncesi önemli bir yere sahip olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile kurulacak olan yeni sistem Osmanlı'dan kalan bir parça olarak görülmemiştir. Yapılan reformlar ile toplumsal değişim hedeflenmiş, kültürel yapılanmanın yenilenmesi istenmiştir. Bu sayede kurulacak yeni toplumun dili, kültürü ve düşünce yapısı yeniden şekillendirilmek istenmiştir. Bu bağlamda yapılan bu çalışma, Türk-ulus bilincinin kurulma süreci ve ideolojik yapısını, dil devriminin Türk-ulus bilinci içerisindeki rolünü, alfabe değişikliğinin toplumda yarattığı psikolojik süreçlerini, dil devrimi süreci ile eş zamanlı olarak Türk Tarih tezini, yapılmak istenen kültür devrimini ve son olarak da dış kaynakların dil devrimi sürecine katkılarını ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: Cumhuriyet dönemi dil devrimi, dil problemi, güneş dil teorisi, ulus millet, Türk tarih tezi.

Language revolution policies in the nation-state building process of the early republican period (1839-1938)

Abstract

This study aims to discuss the philosophical and sociological underpinnings of the language revolution, which is regarded as the most significant reform implemented in the early Republican period during the process of nation-state building, as well as the necessity of the language revolution for nation-state building and its role within the context of social engineering studies and its contribution to the process. The necessity for language reform in the Ottoman era was not formally addressed within the governmental structure until the Tanzimat era. However, during the Tanzimat era, the language-simplification process got started. With the influence of the nationalization efforts in the West during the early Republican Period, the idea of uniting the populace around a common language grew stronger. The notion that culture could be communicated through language and that language reform was required for a cultural revolution gained center stage in the early years of the

¹ Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., Osmangazi İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (Bursa, Türkiye), oyaguler.is@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2359-4521 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.06.2023-kabul tarihi: 20.08.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1342079]

Republican period. It was not thought of as a remnant of the Ottoman Empire to construct the new system with the declaration of the Republic. Social change was the goal of reforms, and a revitalization of the cultural fabric was desired. This study examines the ideological foundation and development of Turkish nationalism, the role of language revolution in Turkish nationalism, the psychological effects of changing the alphabet in society, the Turkish History thesis concurrent with the language revolution process, the desired cultural revolution, and finally the contributions of outside sources to the language revolution process.

Keywords: Republican language revolution, language problem, sun language theory, nation-state, Turkish history thesis.

Giriş

Tarih boyunca dil kavramı ile düşünmenin birbirleri ile olan bağlantısı incelenmiştir. Dil kavramı, düşünceleri oluşturan organ olarak tanımlanmıştır (Tükel Kılıç, 2009). Bu nedenle toplumların düşüncelerini oluşturan toplumun kullandığı dil ögesidir. Emile Benveniste (1974)'e göre dil, toplumu her yandan sarıp onu kavramsal aygıtı içine alır, fakat aynı zamanda ayrı bir güç gereğince toplumsal anlamlılık denebilecek olan şeyi de temellendirerek topluma biçim verir. Bundan dolayı dil ve kültür, bir toplumu oluşturan en önemli iki öğedir.

18. ve 19. yy. milliyetçilik akımları sonrasında değişen ülke haritaları nedeniyle toplumlar arasında homojenliği sağlamak adına ulus dili kavramı ön plana çıkmıştır. 19. yüzyıldaki tüm dünya üzerinde etkisini gösteren toplum mühendisliği akımı Cumhuriyet aydınlarını da etkilemiş, kitle iletişim araçlarının toplum içerisinde kullanımının artması ile dil, kültür ve düşünce aktarımı konusunda ilk araç haline gelmiştir. 19. yüzyıldaki ABD, Çin ve SSCB'de yaşanan kültür devrimlerinde kitle iletişim araçlarında kullanılan dil ögesinin nasıl ideolojik ve politik söylemler ile halkı yönlendirdiği Jön Türkler tarafından görülmüştür ve onlara örnek teşkil etmiştir.

19. yüzyıldan itibaren imparatorlukların yıkılması ve ulus devlet kavramının önemsenmesi ile merkezî devletler kendi halklarını türdeş hale getirebilmek adına ulusal dil, eğitim sistemi, ulusal semboller, ulusal bayrak gibi toplumu homojenleştirici ve merkezde birleştirici politikalar izlemişlerdir. Cumhuriyet kurucularının da aynı dönem içerisinde ulus akımı içerisinde gerçekleştirdikleri dil devrimi, tarih ve eğitim sistemi konularına da büyük bir etkide bulunmuştur. Fakat Osmanlı tebaasından miras ve Cumhuriyet reformlarına şahit olan halkın gerçekleştirilen reformların herhangi bir toplumsal hazırlık alt yapısı olmaksızın yetkeci bir şekilde dayatılması nedeniyle geçirmiş olduğu travma göz ardı edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ulus-dil tartışmaları

Osmanlı Devleti bünyesinde Rum, Ermeni, Yahudi gibi azınlıklarla birlikte Fransızca, Arapça, İngilizce, Yunanca konuşulmakta idi. Azınlıklar arasında yazılı ve sözlü dil kendi literatürleri içerisinde gelişmekteydi. Eğitim-öğretim yine kendi dillerinde yapılmakla birlikte sokak tabelaları genellikle Fransızca ve Türkçe idi. Azınlık dillerinin içerisinde Fransızca daha ağır basmakla birlikte gazetelerin ve Osmanlı Hariciye Nezaretinin yazışma dili ve dış temsilcilikler arasındaki yazışmalar da Fransızca idi (Günalan & Çiçek, 2017).

Resmi yazışmalarda, devlet yıllıklarında birkaç dil kullanıldığı görülmüştür. Hatta Fatih Sultan Mehmet döneminde Yunanca ferman çıkartıldığı belirtilmektedir. Diplomatik yazışmalarda ve uluslararası

antlaşmalarda Latince ve Türkçe kullanılmıştır. Buna Latince ve Türkçe olarak yazılan 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ve 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşmaları örnek verilmiştir (Lewis, 1997, s. 112).

Osmanlı Devleti döneminde devlet dilinde Türkçe kullanılma konusu ilk olarak 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'de ortaya çıkmıştır. İlk Osmanlı anayasası sayılan Kanuni Esasi'nin 18. maddesinde devlet memuru olacak kişilerin özelliklerinde "Devletin lisan-ı resmîsi" olan Türkçenin bilinmesinin şart konulması ile devletin resmi dili olarak kayıtlara geçmiştir (Atatürk, 29 Teşrinievvel 1339). Hâkim sınıf dili olarak algılanma meselesinden dolayı devlet işlerinde bürokratların Türkçe konuşmalarının yaygın olduğu da bilinmektedir.

Türkçe kullanımının hanedan tarafından kullanılması ve Türk İmparatorluğu kavramı Osmanlı döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Hatta ilk haritalarda Osmanlı Devleti, Türk İmparatorluğu diye adlandırılmaktadır. Problem, konuşma dili ile yazı dilinin kullanım oranı arasındaki fark ile başlamıştır (Togan, 1981).

16-18. yüzyıllar arasında Kalemîye sınıfının, yazı dilinde Arapça ve Farsçayı kullanarak bir yazı dili geliştirmesi, konuşma dili ile yazı dilinin birbirinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Yazı dilinde Arapçadan üretilen sözcükler Arapçanın kullanılmasını aksatmamıştır fakat Arapçadan alınan cümlelerin konuşma diline Türkçeye anlam değişikliği yapılarak çevrilmesi söz konusu olmuştur (Sadoğlu, 2010).

Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü bir yapıya sahip olması nedeni ile birden fazla iletişim diline sahip olması Cumhuriyet Dönemi merkezi yönetim anlayışı ile çakışmaktaydı. Dil devriminin altında yatan nedenlerden biri olarak söylenen Arapçanın, zor bir alfabeyle sahip olması ve toplumun okur yazar sayısının bu nedenle az olması değildir. Asıl mesele, birden fazla iletişim dilinin merkezi yönetim düşüncesine ters düşmesi ve ulus kavramı etrafında toplumun birleştirilme isteğidir.

Osmanlı Dönemi dil problemleri üç ana başlıkta kendini göstermiştir:

Bürokrasi içinde kullanılan dil ile azınlıkların eğitim-öğretim dilinin kendi yerel dillerinde yapmaları nedeni ile farklılıkların oluşması.

Yazı dili ile konuşma dilinin farklı olması nedeni ile okuma yazma bilen sayısının az olması.

Ulus kavramı ile ortaya çıkan ulusal dil problemi ve bunun için yapılan Türkçeleştirme faaliyetleri Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı döneminde dil probleminin olduğunu göstermektedir.

Tanzimat dönemine kadar büyük bir gündem teşkil etmeyen dil problemi, Latin harflerinin devlet işlerinde kullanılmak istenilmesi ile resmi bir problem haline gelmiştir (Başgöz, 1995, ss. 114-115; Şimşir, 1992). Yazı dili ile konuşma dilinin farklı olması halk ile yönetici tebaayı birbirinden hiyerarşik anlamda birbirinden ayırmıştır. Ve bu mesafe koruyucu bir bariyer olarak kullanılmıştır. Berkes ve Mardin'e göre bu durum, o dönemin getirmiş olduğu bir zorunluluktur. Orta çağ toplumlarında sosyal sınıfların toplum yönetiminde önemli rol oynaması nedeni ile merkez ve çevre arasındaki iki ayrı kültür yaratılmasına neden olmuştur (Mardin, 2009, ss. 31-39).

Osmanlı'da bürokratlar, asker ve din adamlarından oluşmakta ve Osmanlıca dilini kullanmakta iken halk ise günlük kullanımda Türkçeyi kullanmıştır (Mardin, 1992)³. Bu sayede devlet bürokrasisi halk tebaasından ayrı bir şekilde yaşam sürdürmüştü; devlet ve halk, yönetenler-yönetilenler olarak adlandırılmıştır.

Dil problemi Tanzimat dönemine kadar resmi bir şekilde problem olarak ele alınmamıştır. Tanzimat dönemine gelindiğinde ise milliyetçilik akımlarından etkilenen Tanzimat aydınları, halk ve bürokrat kesim arasındaki iletişim sorununa dikkat çekmişlerdir. Tanzimat döneminde yaşanan bu ikilik nedeni ile Osmanlıcanın halk ile ortak iletişim için yetersiz bir dil olduğu düşüncesi gelişmeye başlamıştır (Donbay, 2001; Paşa, 1868).

Osmanlıcanın yetersiz bulunması ile ilk müdahaleler başlamış, Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçeden çıkartılması bir çözüm yolu olarak görülmüştür. Dilde sadeleşme çabaları görüldüğü üzere Tanzimattan itibaren başlamıştır.

Resmi olarak dil konusunda ilk ıslahat çalışması olarak Arap harflerinin yetersizliği konusunda 1862-1863'lerde Münif Efendi (Paşa)'nin Cemiyet-ı İlmiye-i Osmaniye'de vermiş olduğu konferanstaki Arap kelimeleri ile basım ve matbaanın zor olduğu konusundaki cümleleri gösterilebilir.

Özetle şunları söyler:

“Arap harfleriyle Türkçe okuyup yazmak zordur. Bu alfabede ünlüler bulunmadığından Türkçe bir sözcük çeşitli biçimlerde okunabilmektedir. Aynı sözcüğün beş-altı değişik biçimde okunabildiği olur. Gerçi alışılmış sözcükler doğru olarak okunabilir. Ama anlamları pek bilinmeyen sözcüklerin doğru okunabilmesi hemen hemen olanaksızdır. Arapça ve Farsça sözcüklerle tamlamalar ise okumayı ve yazmayı büsbütün zorlaştırır. Arap yazısında büyük harfler bulunmadığından öz adlar öteki sözcüklerden ayırt edilemez. Avrupa yazılarında bu gibi güçlükler yoktur. O yazılarla altı-yedi yaşlarındaki çocuklardan uşaklara ve işçilere varıncaya kadar, kadın-erkek, herkes kolayca okuma-yazma öğrenmektedirler. Bizde ise yazımızı öğrenmenin güçlüğü yüzünden halkın eğitimi gerçekleşmemektedir. Arap harfleri, kitap, dergi, gazete basımına da hiç elverişli değildir. Başka uluslar 30-40 harfle istedikleri yapıtları basabiliyorlar. Arapça kitap basabilmek için ise iki-üç kat daha çok harf kullanmak gerekir. Oysa kitap, eğitimi yaygınlaştırmanın en güçlü aracıdır.” (Şimşir, 1992, s. 20).

1883 yılında İsmail Gaspıralı tarafından Kırım'da çıkarılan Tercüman gazetesi dilde sadeleşme çalışmalarını hızlandırmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Türkçeleştirme faaliyetlerinin hızlanmasında “Türk Derneği”, “Genç Kalemler”, “Yeni Lisan” dergileri önemli rol almıştır (Sezer, 2003, s. 307). Ayrıca II. Meşrutiyet sonrasında Maarif Nazırı Şükrü Bey döneminde “sarf”, “ımlâ”, “lügat” encümenleri ile “İstilahat-ı İlmiye Encümeni (Bilimsel Terimler Kurulu)” kurulmuştur. Babanzade Naim, Ziya Gökalp, Rıza Tevfik (Bölükbaşı) bu encümen üyelerinin arasındaki bilinen isimlerdir (Ergün, 2021, s. 110).

Türk dili kullanımı konusundaki bir başka tartışma konusu Osmanlı'nın son dönemlerinde eğitimdeki verim düşüklüğünün sebeplerinden birinin Arap harflerinin zor öğrenilmesinden kaynaklanması düşüncesidir. Arap harflerinin ıslahı öncelikle bir imla sorunu olarak ele alınmış, Enver Paşa zamanında gazete ve dergilerde kullanılan Türkçe kelimeler ve Arapça kelimeler kendi kurallarına göre yazılmıştır (Ergün, 1997, ss. 108-109). Dilde sadeleşme çabaları, sonrasında Türkçeleştirme çabalarına dönüşmüştür. Bu konuda en büyük oluşum Tanzimat dönemi okur-yazar aydın çevresinin basın yayım

³ Karagöz-Hacivat oyunlarında devleti temsil eden Hacivat ile halkı temsil eden Karagöz'ün anlaşmazlıkları Mardin'e göre bu dil anlaşmazlığına örnek teşkil etmektedir.

yolu ile görüşlerini halka yaymak istemeleri ile başlamıştır. Bu sebeple ilk bağımsız gazetelerin ortaya çıkması ile dilde sadeleşme çalışmalarının aynı döneme gelmesi doğal bir süreçtir (Mardin, 2012, s. 172).

Tanzimat döneminde Terakki gazetesinin 31 Temmuz 1869 günlü gazetesinde, Türklerin Kur'an-ı Kerim'in Arap harflerinden oluştuğu için bu yazıyı bırakmak istemeyeceklerini, Arap harflerinin ıslahı ve harflerin daha yalın hale getirilmesi konusu yer almıştır. Bunun üzerine Ebüzziya Tevfik, yanıt olarak Terakki gazetesine, eğitimin daha verimli hale getirilmesinin harflerin ıslahı ile ilgili olmadığı ancak metotların ve eğitim yöntemlerinin değiştirilmesi gerektiğini, dini bilgilerin Arapça kaynaklı olduğunu ve bunların değiştirilmemesi gerektiğini, yeni bir harf değişimi konusunda eski yazıtların anlaşılmayacağını ifade eden cevap yazmıştır (Şimşir, 1992, s. 27).

19. yüzyılda problem olarak ortaya çıkan dil ve yazı reformculuğu, Arap harflerinin zorluğu-kolaylığı konusu ile güçlü bir şekilde temellendirilememiştir. Yalnızca Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yapısında kullanılan ortak dil yapısının bulunmaması nedeni ile Tanzimat aydınlarının düşüncelerini yayma girişimlerinin önüne geçmesi, ortak bir dil kavramını ortaya çıkarmıştır. Dil ve yazı reformculuğu asıl olarak dilde sadeleşme ve Türkçeleştirme çalışmaları ile ortaya çıkmıştır:

1. Günlük dilin Türkçe olması nedeni ile Tanzimat döneminde Türkçenin edebiyat alanında kullanılmasında zayıf bir dil olarak kalmıştır.

2. Osmanlı Devleti'nde siyasi güç olarak da kullanılan Arap dilinin devlet idaresindeki misyonu dilde sadeleşme konusunda ihtilafa neden olmuştur. II. Meşrutiyet devrimi ile alfabe problemi Türkçülük akımı çerçevesinde çözülmeye çalışılmıştır. Ziya Gökalp liderliğinde Türkçenin Arap alfabesinden ayrılarak diğer Türkleri de kapsayacağını ve birleştirici bir güç olacağı düşünülmüştür. Ulus-devlet inşasında Türkçülük akımının etkisi II. Meşrutiyet döneminde baskın şekilde görülmektedir. Özellikle Rusya'da yaşayan Türkler için birleştirici unsur olarak araç olarak kullanılmak istenmiştir (Başgöz, 1995, ss. 114-115).

Dilde sadeleşme problemi millet sistemini kurmak isteyen ve ulus akımlarından etkilenen Tanzimat aydınları tarafından yazı dilini ve konuşma dilini bir araya getirerek ortak bir dilde toplumu birleştirme gayesi ile yürütülen ideolojik bir istek haline gelmiştir. Dil konusunun ideolojik olarak kullanılması II. Abdülhamid döneminden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Ortak dil kavramı, II. Abdülhamid döneminde ulus-devlet, kolektif kimlik oluşturmadaki rolünün etkisi ön plana çıkmıştır. Bu nedenle II. Abdülhamid Arapçanın ortak dil olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir:

“Arapça güzel lisandır. Keşke vaktiyle lisân-ı resmi Arapça olursa idi. Hayreddin Paşa'nın sadareti zamanında Arapçanın lisân-ı resmi olmasını ben teklif ettim. O zaman Said Paşa başkâtip idi. O itiraz etti. Sonra Türklük kalmaz dedi. O da boş idi. Neden kalmasın? Bilakis Araplarla daha sıkı rabita olurdu.” (Sadoğlu, 2010, s. 87).

Arap harflerinin resmi dil olarak teklif edilmesi sonrasında tek dilde Osmanlı tebaasının birleştirilmek istenmesi ile ortak dilin Türkçe olmasının istenmesi dilin siyasi anlamda ulus-devlet inşasında kullanıldığının göstergesidir.

Erken Cumhuriyet dönemi ulus-devlet inşası ve dil problemi

Cumhuriyet Döneminde dilde sadeleşme çalışmaları Türkçesi olan kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarının kullanılmaması olarak devam etmiştir. Türkçeleştirme olarak yeni sözcük türetme yerine unutulmuş ve Türkçe lehçelerinde kalmış sözcükleri yeniden Türkçeye ve konuşma diline kazandırma

çalışmaları yöntem olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde dil problemi milliyetçilik konusu ile ele alınmış ve ulus düşüncesinin şekillenmesi için araç olarak kullanılmıştır.

Millet duygusunun şekillenmesinde dil ve ulus kavramlarının birbirleri ile organik bağı olduğunu belirten Herder'a göre millet oluşumundaki en önemli unsur dildir, çünkü tek toplumdan meydana gelen insanlık ve ulusal diller toplumların farklı bölümler olarak yaşamasının temelini oluşturmuştur. Hobsbawm (1993) da aynı şekilde dil kavramının bir toplumun ruhunu temsil ettiğini ifade etmiştir. Ona göre "Milli diller hemen hemen daima yarı-yapay kurgular ve yer yer modern İbranice gibi icat edilmiş şeylerdir".

Dil ve ulus-milliyetçilik kavramlarının birbirlerinin parçası olduğu düşüncesi 18. yüzyıldan itibaren dünyadaki ülke haritalarının yeniden şekillenmesi ve dilin bu yeni sınır çizimleri içerisindeki işlevi ile ilgilidir. Dil kavramı ülkelerin kolektif bilinçlerini şekillendirme ile görevlendirilmiştir. Bu görüşü destekleyen Renan'a göre ulus ruhunu iki şey inşa etmektedir.

"Bunların biri geçmişe, biri ise günümüze aittir. Biri, anıların zengin mirasına ortaklaşa sahip olmak, diğer ise günümüze ait, parçalanmamış bir şekilde teslim aldığı, ortak yaşama isteğine, bu mirasın değerini ölümsüz kılmaya dair onaydır. Ulus, bireyler gibi, uzun çabalar, fedakârlıklar ve özverilerin, kültleşmiş her şeyin, bunlar arasında en meşruları olan bizi biz yapan ecdadın hem sonucudur hem de onlar için onların anısına gelinen bir sonuçtur. Destansı, kahramanlıklarla dolu bir geçmiş, büyük şahsiyetler, zaferler, ulusal düşüncenin temeli üzerine oturan sosyal sermayedir. Geçmişteki ortak zaferler, günümüzün ortak istekleri, ortaklaşa gerçekleştirilen büyük çabalar ve bunun hala yapılabileceğine dair ortak istek, bunların hepsi bir ulus olabilmenin zorunlu şartlarıdır. (...) Ulus, geniş çaplı bir dayanışmadır, bu dayanışmayı geçmişte kendini feda eden ve gelecekte de bunu yapmaya hazır olan insanların varlığının yarattığı his inşa eder. Burada öncelikle bir geçmiş varsayımı mevcuttur; ancak bu günümüzün somut koşulları içerisinde özetlenmiş şekilde açık seçik birlikte yaşama isteğini anlatan bir geçmiştir. Bir ulusun varlığı, kullandığım metaforu affedin, her gün tekrarlanan bir plebisittir, bu aynı bir bireyin varlığının, hayatın sürekli bir şekilde onaylanması anlamına gelmesine benzerdir." (Gençoğlu, 2015; Renan, 1996, ss. 52-53)

Üç gruba ayrılan ulus devlet oluşumlarından birinci grup Avrupa ve yakın çevresindeki ulus devletlerinden, İkinci grup Amerika kıtasındaki yerlilerin elinden topraklarının alınması ile onların yerine getirilen bir halk ile oluşan ulus devletten, üçüncü grup ise Türkiye'nin de içinde bulunduğu 20. yüzyılda etkisini gösteren bağımsızlık kazanarak oluşan ulus devletlerden oluşmuştur (Erözden, 2008). Ernest Gellner'a göre birinci gruptaki ulus devletlerin oluşumunda Fransız Devriminin etkisi ile yayılan eşit yurttaşlık ilkesi ile Romantik Alman ulusçuluğunun ortak kültür ve tarih etkisi olmuştur. Bu etkiler ile bireyler topluma organik bağ ile bağlanmaktadırlar (Gellner, 2003, ss. 5-11).

Bu ulus tasarımları içerisinde Brubaker'a göre "Ütopyanın tüm vatandaşlarının Ütopya dilini konuşmalarını istemek ile tüm Ütopya dilini konuşanları Ütopyanın vatandaşı yapmayı istemek farklı şeylerdir. Kabaca belirtildiğinde birincisi Fransız, ikincisi Alman uluslaşmasını belirtir" (Kadioğlu, 1996, s. 122). Cumhuriyet ulusçuluğuna bakıldığında dil kavramının halkı bir arada tutmak için soyut bir araç olarak kullanıldığı siyasi temelli bir ulusçuluk modeli olduğu görülmektedir.

Ulusçuluk modeli ile hedeflenen ulusal kimlik anlayışı erken Cumhuriyet Dönemi'nde kültürel farklılıkları ortadan kaldırarak toplumsal birliğin sağlanması olarak görülmüştür. Ulusal birlik dil ve eğitim politikalarında "birlik ilkesinin" kurulması ile oluşturulmaya çalışılmıştır (Güler, 1989, s. 50). 19. yüzyıl Avrupa'sında ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde, ulus devlet anlayışı kimlik merkezli olmuştur ve birlik ilkesinden doğmuştur.

Dil kavramının “milli kimlik” belirlemede araçsal olarak kullanılacağı 1919 yılında Atatürk’ün hatıratlarındaki notlara bakıldığında kendini göstermektedir (Kansu, 1966, s. 131). Türk dili ve millet kavramları Kurutuluş Savaşı döneminden itibaren birbirinden etkilenen ulusu oluşturan kilit taşları olmuştur. Ortak dil oluşumu ulusal kimliğin aracı ve sembolü olarak kabullenilmiştir. Ulus oluşumlarındaki bu kilit noktaları 19. yüzyılda diğer ulus devlet oluşumlarında da görülmüştür. 1861’deki Massimo de Aseglio’nun “İtalya’yı yarattık, şimdi İtalyanları yaratmak zorundayız” (Sadoğlu, 2010, s. 23) sözü politik birliğin sağlanmasındaki ortak dil ve ırk kavramlarının önemini göstermektedir.

Cumhuriyet Döneminde ulus devlet ideolojisinden etkilenerek kurulmaya çalışılan milliyetçilik ideolojisi içerisinde öncelik, dil ve tarih konularında toplumu bir pota altına toplamak olmuştur. Bu hedef için öncelik Türk ırkının köklerinin Osmanlı’dan önceye dayandırılması ve Türk dilinin bu ırk ile en başından beri var olduğunun ispatlanması gerekmiştir. Bu nedenle Türkçenin kökenleri ile antropolojik çalışmalar eş zamanlı yürütülmüştür. Türk dili için Latin harfleri kullanılacak ve bu sayede Batı ile iletişimde herhangi bir yabancılık çekilmeyecek, basın yayın aracılığı sayesinde halkın çoğunluğuna yürütülen ideoloji kolaylıkla iletilebilecekti.

Dil devrimi ile okuma yazma oranının artması ve merkez-çevre arasındaki kullanılacak tek dil ile iletişimin artması ve aydınların ideolojilerinin halka daha hızlı ulaştırılması hedeflenmiştir.

Cumhuriyet dönemi dil devriminde 19. yüzyıl ulus devlet oluşumlarında kullanılan ortak dil konusundan farklı olan toplumun kullandığı Arap harflerinin ıslahı yerine, alfabe değişikliği yapılarak Latin alfabesi kabul edilmesidir. Ayrıca Latin alfabesine yeni ş, ğ, i gibi harf eklemeleri yapılarak özgünlük katılmaya çalışılmıştır (Çelik, 2009, ss. 889-891).

Harf devrimi Cumhuriyet ilanı öncesinden tartışılmaya başlanmıştır. İzmir İktisat Kongresinde, Latin harflerinin kabulü konusundaki önerenin Kazım Karabekir tarafından engellenmesi⁴, bu konu hakkındaki tartışmaların var olduğunu göstermektedir (Ülkütaşır, 1973, s. 42).

Alfabe değişikliği ilk 25 Şubat 1924’te Maarif Vekâleti bütçesi konusu TBMM’de görüşülmüştür. 1924 yılında Şükrü Saraçoğlu tekrar gündeme getirmiş lakin sonuçsuz kalmıştır. 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dil devrimi konusundaki değişiklikler resmi olarak hız kazanmıştır. 26 Aralık 1925 tarihinde uluslararası takvim ve saat uygulamasının kabul edilmesi sonrasında 1926’da ticarete Türkçenin kullanılması yasalaşmış, tatil günleri pazara alınmış ve 1927’de sokak adları Türkçeleştirilmiştir (Sezer, 2003, s. 309).

⁴ Yeni tartışmalar Kâzım Karabekir’in İzmir İktisat Kongresinde alfabe değişimi ile ilgili yazıyı okutmaması ile bürokrasi tarafından dil devrimi açıkça konuşulmaya başlandı. Kazım Karabekir’in demecine, Arap yazısının bırakılmasını istemeyenler destek verdiler. Yeniden yayıma başladılar. Buna karşı Lâtin yazısını daha güçlü savunular da çıktı. Kılıçzade Hakkı, İçtihat dergisinde, “İzmir İktisat Kongresinde Lâtin Harfleri” başlıklı üç yazı yayımladı. Karabekir Paşa’yı yanıtladı. Şunları söyledi: “Ne gariptir ki yüksek tahsil görmüş, çok zeki bir Kâzım Karabekir Paşa o kadar fecayi-i tarihiyye ve içtimaiyyeden sonra, sırf ilmi bir mesele olan Lâtin harflerinin kabulü arzusunun takbih ediyor ve buna sebep olarak, hulâsaten âlem-i İslâm ne der? Diyor! Evet âlem-i İslâm ne der, işte bu kâbus!!! Bu tafsilâttan sonra kendilerine bir sual iradına müsaade buyurmalarını Karabekir Paşa Hazretlerinden rica ederim: Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk hem Müslüman mıyız? Eğer biz yalnız Müslüman isek, bize Arap harfleri ve Arap dili lâzımdır. Ve ilim olarak Kur’an yetişir. Bunun yanında milliyet ve hâkimiyet kavgaları ve davaları yoktur ve olamaz. Eğer Türk isek bir Türk harsına muhtacız. Bu hars ise her şeyden evvel dilimizden başlayacaktır. Herkesi korkutan ve softalara, avâma karşı büyük bir silâh teşkil eden meseleye geliyorum: Kur’an Lâtin harfleriyle yazılır mı?” Yazar, bir Türk’ün Kur’an’ı bir Arap gibi okumasına imkân olmadığını söyledikten ve Kur’an’dan bir ayeti Lâtin harfleriyle yazdıktan sonra, bunun Lâtin harfleriyle şu tarzda yazmakta ne sakınca vardır, diye soruyor. Sonunda yazısını şu cümlelerle bitiriyor: “Lâkin şurasını kafaya yerleştirmek şecaatini edinebilmelidir: Arabî harflerin gayri harflerle Kur’an yazmak küfür değildir. Ve böyle yapan küfür ve itaba lâyık olmaz. İşte meselenin ruhu buradadır.” (Şimşir, 1992, s. 59).

Dil devrimi konusunda halkın görüşü 28 Mart 1926 tarihinde Akşam gazetesinin, “Latin Harflerini Kabul Etmeli mi Etmemeli mi?” sorusu ile alınmaya çalışılmış, halkın çoğu kendi kullandıkları dillerde devam etmek istediklerini, Latin harflerini istemediklerini belirtmişlerdir. Alfabe değişikliği konusunda istemeyen taraflar arasında Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan gibi önemli Türkologlar da vardır (Çelik, 2009, s. 889). Buna karşıt olarak yurt dışından Türkiye’de Latin harflerinin kullanılmasını destekleyen olaylar da yaşanmıştır. 1926’da Sovyet Birliği tarafından Bakü’de düzenlenen Türkoloji Kongresinde Latin harflerinin kabulü için destek çalışmalarında bulunulmuştur. Yine aynı şekilde Türkiye’de Latin harflerinin kullanımının hızlıca yaygınlaşmasını sağlamak adına Latin harfli daktilolar ülkeye yardım olarak verilmiş ve Latin harflerini savunan örgütlere maddi yardımlarda bulunulmuştur. 1927’de Azerbaycan Eğitim Komiserliği, 1928’de Özbekistan Türkoloji Kongresindeki destek sonucunda Latin harflerini kabul etmiştir. Rusya önderliğindeki bu alfabe değişimini destekleme hareketi Türkiye’den ilgi ile izlenmiştir (Başgöz, 1995, ss. 116-117).

Bakü Kongresi sonrasında TBMM içerisinde Latin harflerine karşı çıkanların sayısının azaldığı söylenebilir fakat bu kongre kararlarının Mustafa Kemal tarafından nasıl değerlendirildiğini bilmemekteyiz.

23 Mayıs 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar ile Dil Encümeni kurulmuş ve Latin harflerinin kullanımı üzerine çalışmalar yapılmıştır. Öncelikle 20 kadar alfabe incelenmiştir. Bunların arasında Sovyet Rusya’nın desteklediği Azerbaycan’da ve diğer Türk devletlerinde kullanılması kararlaştırılan Lâtin kökenli yeni Türk alfabeleri de vardır. Bir Elifba Raporu hazırlanmış ve içerik olarak Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan ve Macar alfabeleri incelenerek Latin harflerinin nasıl kullanılacağı yazılmıştır. Bununla birlikte gazetelerde harf devrimi çalışmaları hakkında topluma bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yurt dışı kaynakları tarafından Türkiye’deki harf değişikliği çalışmaları yakın takibe alınmıştır.

Amerikan Büyükelçisi Joseph C. Grew’in Washington’a iletmiş olduğu Türk alfabe değişikliği konusundaki raporlar bunun göstergesidir. Raporunda yeni Türk alfabesinin bir proje olduğu, Türklerin onların alfabesini kullanacaklarını, diğer alfabeler ile kıyaslanınca Alman alfabesinin sesli harflerinin kullanılması nedeni ile Türk alfabesinin daha çok Alman alfabesine benzediğini, yeni alfabenin halk tarafından benimsenmesi için Türk basınına büyük sorumluluk düştüğünü, Amerika tarafından yeni alfabe reformununun maddi olarak desteklenmesi gerektiği ifadelerinde bulunmuştur (Şimşir, 1979).

Ayrıca harf devriminden sonra Latin harfleriyle gazetelerin basımı ve çoğaltılması için gereken maddi desteğin Amerika’dan istenmesi dikkat çekici bir unsurdur. Bununla birlikte yabancı basında dil devrimi ile ilgili fazlaca destek verilmesi birkaç yıl önce yurdu işgale gelen güçler tarafından itibar gösterilmesi de dikkate değer bir konudur (Şimşir, 1992, s. 95).

8 Ağustos 1928 tarihinde Gülhane Parkında dil komisyon raporu onaylandıktan sonra harf ve yazı devrimi açıklanmıştır:

"Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, ahenkter, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyorum. Bu yeni harflerle behemehâl pek çabuk bir zamanda mükemmel bir surette anlayacağız. Anladığımızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Ben buna kat'iyetle eminim, siz de emin olunur." ("Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri", 1981, ss. 251-253).

3 Kasım 1928 tarihinde resmî gazetede harf devrimi yayımlanarak Latin harflerinin kabulü resmi olarak yürürlüğe girmiştir. 1929 yılında yürürlüğe giren Latin harflerinin kabulü kanununun 5. maddesi gereği Türkçe kitapları Latin harfleri ile yeniden basılmıştır. 1 Haziran 1929 tarihine kadar halkın Arap harflerini kullanarak kamu kurumlarına müracaatları kabul edilmiştir. Fakat 1 Haziran 1930 tarihinden itibaren ise resmî veya özel tüm işlemlerin Latin alfabesi ile yapılması zorunlu kılınmıştır (Sadoğlu, 2010, s. 227). Kanunun kabul edilmesinden iki sene içerisinde mekteplerde, dersanelerde ve halka açılan kurslar ile ulusal bir seferberlik çerçevesinde Latin harfleri öğretimi hızlandırılmıştır. Halk 1929 tarihinden itibaren hiçbir resmi başvurusunda Arap harflerini kullanamaması nedeni ile Latin harflerinin kullanımı mücbir sebep haline getirilmiştir.

Atatürk'e göre;

“Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalciya öğretiniz. Bunu vatanseverlik ve milliyetçilik görevi biliniz. Bu görevi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanların utanması gerekir. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; övünmek için yaratılmış, tarihini övünçe doldurmuş bir millettir! Fakat milletin yüzde sekseni okuma-yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün karakterini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardır. Artık geçmişin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları düzelteceğiz. Bu hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların çalışmasını isterim. En son bir yıl, iki yıl içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün uygarlık âleminin yanında olduğunu gösterecektir.” (“Atatürk'ün maarife ait”, 1985, s. 28)

Atatürk'ün cümlelerinden anlaşılacağı gibi medeniliğin göstergesi olarak Latin harflerinin kullanımı gösterilmekteydi. Dil devrimi ile yeni kurulan Türkiye, Osmanlıdan kalan parça olarak anılmayacak, yeni kurulan bir devlet misali özgür bırakılacaktı. Ayrıca dil devrimi sayesinde halk kendi mirasından bir nesil sonrası koparak Batı medeniyetini takip edebilecekti.

Erken Cumhuriyet döneminde dil kavramı ulus inşasında tamamen ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Toplumsal birleşmeyi sağlaması konusunda ulusçuluğun temeli sayılması, halkın dünya görüşünü etkilemek için basım yayının daha fazla kullanılması, Osmanlı mirasını ötekileştirmedeki rolü konusu bunun delilleridir. Dil kavramı Cumhuriyet döneminde bir iletişim aracı olmaktan çıkmış dünya görüşünü temsil eden bir kavrama ve algılama biçimine dönüşmüştür. Bu dönemde kullanılan kelimelerin (böler, ayırt eder, birleştirir, sınıflandırır) gücünden yararlanılmış, dil toplumun biçimlendirici aracı olarak düşünülmüştür (Gökberk, 2007, ss. 70-71). Millileştirilmiş dil topluma hazır bir düşünme biçimini var etmiştir. Dil devrimi konusundaki asıl problemin konusu burada başlamaktadır. Cumhuriyet dönemindeki dil devriminin altında Cumhuriyet dönemi aydın düşünce yapısının ideolojik olarak dil kavramı etrafında ihya edilmesi yatmaktadır.

1923-1938 Cumhuriyet erken dönemi arasında gerçekleştirilen dil politikalarını 1936 ve sonrası olarak iki bölümde incelemek gerekmektedir. 1936 yılına kadar olan dönemde alfabe değişikliği dilde sadeleştirme çalışmaları, Türkçe'nin diğer diller arasındaki yerini belgelendirme, Fransızca kelimelerden Türkçeye kelime kazandırma çalışmaları, yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulma konuları ile ilgilenilmiştir. Aynı dönemde Türk tarihi tezi ile Türkçe olmayan kelimelerin Türkçeleştirilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Hatta I. Türk Dili Kurultayında Türkçenin kökeninin Osmanlı'dan önceki milletlere dayandırılması ve farklı diller ile olan bağlantıları ile ilgili bildirimler sunulmuştur (Çelik, 2009, s. 892).

İkinci dönem olarak 1936 yılında Türk ulusu devletinin Osmanlı Devleti'nden ayrı şekilde kurulduğunu dünyaya ispatlamak için Türkçenin yerinin Türklüğün yeri ile eş zamanlı değerlendirme konusunda

rasyonel içerikler oluşturma çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalara bizzat Atatürk liderlik etmiştir. Türk dilinin Osmanlı'dan önce hatta diğer dillerden eskiye dayandırılmasını temel alan Güneş Dil Teorisi bizzat Atatürk'ün geliştirilmesini istediği bir tezdır.

Viyanalı dil bilimci F. Kvergiç'in Atatürk'e göndermiş olduğu broşürden esinlenen Güneş Dil Teorisine göre insanoğlunun ilk olarak dünyada güneş ile ilgili düşünce alanı oluşmuştur. Kendi varlığını tanımaya başladığı andan itibaren ilk düşünme alanı Güneşle alakalı olmuştur. İlk olarak Güneş adlandırılmış ve sonrasında çevresindekileri adlandırma ile dil kavramı oluşmuştur. Hayatı simgeleyecek ateş, su, sıcaklık, parlaklık gibi çoğu kelimenin kökeni güneş ile ilgili düşünce alanıdır. Zaman ile ses ile anlam ilişkisi kurulmuş ve yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Diller arasındaki çoğalma bu sayede olmuştur. Güneş Dil teorisine göre Moğol, Mançu, Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında bir bağ bulunmaktadır. Yine Güneş dil teorisine göre Akdeniz çevresinde oluşan toplumların kökeninin Orta Asya'ya dayandığı ve Türkçenin de bu toplumların dillerinin atası konumundadır.

Kvergiç'in sosyoloji ve antropoloji bilimlerini birleştirerek sürdürdüğü çalışmasına göre ilk insan kalıntıları 70000 yıl öncesine ait olarak Pasifik denizinden çıkartılmış ve MU kıtasında Uygur ve Sümer Türkleri dünyaya uygarlıklarını yaymıştır (Demir, 2010). Bu bilgiler Güneş Dil teorisine göre Türklerin kökeninin en eskiye kadar dayandırılmasını sağlamıştır. Ayrıca Kvergiç çalışmasını, S. Freud'un psikanaliz görüşü ile de değerlendirmiş ve diller arasındaki akrabalık bağlarını incelemiştir. Atatürk en eski uygarlık kökeni ve dil kökenleri ile bizzat Türkçenin ilişkisini incelemek için Güneş Dil Teorisini 24-31 Ağustos 1936 tarihlerinde III. Türk Dil Kurultayı'nda tartışmaya açmıştır. Ayrıca yine bu ikinci dönemde 1935-1938 yılları arasında, Güneş Dil Teorisi konusunda 25 kitap basılmıştır (Çelik, 2009, ss. 894-895).

Kvergiç, Türkçenin tüm dillerin kökenini oluşturduğu konusunda net bir ifade kullanmamıştır. Fakat Türk tarih tezi çalışmalarında Türklerin kökeninin Sümerlere kadar dayandırılması ve Güneş Dil teorisine göre kabul edilen dillerin akrabalığı konusu sayesinde Türkçe otomatik olarak diğer dillerin lideri haline gelmiştir. Bu nedenle Türk dilinin sadece Hint-Avrupa, Hamitik-Semitik, Sümer dillerinin kökenini değil tüm dünyanın dillerine lider olduğu kabul edilmiştir.

Türk Tarih tezi ile sürdürülen Güneş Dil teorisi sonuç olarak Afrika'dan Avrupa'ya tüm dillerin kök dil olarak Türkçeden türemiş olduğu yargısına varmıştır. Türklerin kökeni olduğu Afet İnan'ın kafataslarını incelemesi ile desteklenen brakisefal Türk ırkı tüm uygarlıkların lideri konumundadır.

Türk Tarihi Tedkik Heyeti genel sekreteri Reşid Galip'in ifadeleri dönemin düşüncesini özetlemektedir. Ona göre Türkler Orta Asya'daki ilk medeniyetin kurucuları olması nedeni ile tüm medeniyetlerin kökeni olmuşlardır. Türk Tarih tezi ve Güneş Dil teorisinin temel göstergesi Türklerin kökeninin Osmanlı ile başlamamış, daha öncesinde var olduğu konusudur (Turgut, 2007, ss. 26-32). Amaçları ise siyasal birliğin sağlanması adına ulusal kimliğin oluşturulması ve millileştirilmiş dil ile toplumun aynı potada eritilmesini sağlamaktır. Türkçe haricinde kullanılan diller Türklüğün özünden uzaklaşmasına neden olduğu için ötekileştirilmiştir.

Güneş-Dil teorisi kendi içerisinde bazı çelişkiler barındırmaktadır. Tüm dillerin kökeni olarak kabul edilmesine rağmen Arapça ve Farsçanın bu dillerden sayılmayıp ötekileştirilmesi bu çelişkiyi göstermektedir. Ayrıca bu teorinin sonunda birçok yabancı kelime Türkçe diye alınmış, yabancı kelimelere karşılık bulmak için kelime türetme işi başlamıştır (Levend, 1967, s. 23).

Bu teorinin ulus-devlet oluşumunun rasyonel alt yapısını oluşturduğu düşünülse de bir milletin kültürel mirasını oluşturan Osmanlı'dan kalma edebi eserlerin Türkçe olmadığı için görmezden gelinmesi milli bir toplumu nasıl aynı tarihte birleştirecekti ve kültür dili nasıl görmezden gelinecekti? Ayrıca Orta Asya'dan beri tüm uygarlıkların atası olan Türk kültürü son 600 yılda elde etmiş olduğu kültür içeriklerini nasıl reddedecek ve destanlarını 600 yıl geriye atlanılarak ilk medeniyetlerden transfer edecekti?

Dil devrimi Cumhuriyet milliyetçiliğinin ideolojik bir projesi olarak ulus devleti tek bir dil etrafında toplayarak ortak bir konuşma ve yazma dili var etmeye çalışmıştır. Osmanlı'dan kalan heterojenik toplum bu sayede homojen hale gelecektir. "Bir milli devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticilerinin de yöneldiği bu proje, neredeyse birçok milliyetçi siyasette görülen ortak bir karakteristiktir." (Bostancı, 2002, s. 70).

Atatürk'ün dil devrimi projesindeki hedefi Türklük kavramının üstünlüğü çerçevesinde toplanan bir Türk ulusu oluşturmaktı. Aslında bakıldığında Türkçenin kullanılması ve Türklük kavramının üstünlüğü Osmanlı Devleti'nden kalan miras bir düşüncenin izlerini taşımaktadır. Karpat'ın ifade ettiği gibi Osmanlı'da devlet dilinin Türkçe olması ve Enderun'da yetişen ve üst düzey yöneticilerin kendi aralarında Türkçe konuşması ayrıcalıklı bir durum olarak görülmüştür. Bu nedenle, Osmanlı Devletindeki siyasal liderlerin Türk kökenli olduklarını ve Türkçe konuşmanın bir ayrıcalık olduğunu Osmanlı tarihinde görmek şaşırtıcı değildir. Osmanlı ve İslâmî tarihsel kimlikler ve deneyimler bilinç alanına getirilmiş ve "Türklük" etiketi altında içselleştirilmişti (Karpat, 2013, s.17). Buradaki çelişki Osmanlı geleneğini reddedip yine Osmanlı tarihinde de geçerli Türklük vurgusunun üst düzeyi temsil etme düşüncesinin kullanılmasıdır.

Sonuç olarak Dil devrimi problemi Tanzimat döneminde resmi olarak dile getirilmiş olup Cumhuriyet döneminde alfabe değişikliği ile çeşitli aşamalardan gelinerek sonuçlandırılmıştır. Üç tarihsel aşama ile dil problemi değerlendirilebilir:

1-Tanzimat dönemine kadar sadece dilde sadeleştirme ve imla hatalarını düzeltme konusunda yapılan çalışmalar yapılmıştır.

2-II. Meşrutiyet ve Jön Türkler döneminde ulus devlet-ortak dil çalışmaları başlamıştır. Dil probleminin ideolojik olarak düşünce yapısı bu dönemde ortaya çıkmıştır.

3-1920'lerde başlayan ve Atatürk'ün ara sıra konuşmalarında Arap harflerinin değiştirilmesi gerektiğini5 söylediği dönemdir. Lozan antlaşmasına kadar harf inkılabı konusunda net bir bilgi verilmemiştir. Lozan antlaşması sonrasında alfabe değişikliği konusu netlik kazanmıştır. Dil devrimi Cumhuriyet döneminde yurt içinde büyük değişimlere neden olduğu gibi Amerikan Büyükelçiliği, İngiltere basını, Sovyet Rusya gibi yurt dışı gözlemciler tarafından da yakından takip edilmiştir. Halkın günlük konuşmalarını, resmi işlemlerini etkileyen ve bir anda alfabe değişimi ile sonuçlanan dil devrimi halkın kendini hazırlama süresi verilmeden yapılması ve geçiş sürecinin yetkeci tavırla sürdürülmesi nedeni ile hala problem olarak nitelendirilmekte ve etkileri tartışılmaktadır.

5 Erzurum'da Kongrenin yapıldığı günün akşamı, yakın arkadaşı, eski valilerden Mazhar Müfit Kansu'ya, kafasında plânladığı konuları not ettirir: 1) Zaferden sonra hükümet şekli Cumhuriyet olacaktır. 2) Padişah ve Hanedan hakkında zemini gelince icap eden muamele yapılacaktır. 3) Tesettür (örtünme) kalkacaktır. 4) Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyilecektir. 5) Lâtin harfleri kabul edilecektir (Kansu, 1966, s.131).

Ulus-devlet inşa sürecinde hedef olarak devlet sınırlarının içerisinde homojenleşerek, sınırlarının dışındakilerle birleşerek bütünleşmektir. Modern dönem milliyetçiliği homojen bir dünya ve tek tip vatandaş yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bunun sebebi diğer ulus-devletleri ile siyasi rekabet alanında birlik halinde hareket etme zorunluluğundan kaynaklanmıştır. (Durgun, 2014, s. 141). Ulus-devlet inşasındaki politikalar, pragmatik ortak değerler, temele alınan ulusal bağlardan oluşmaktadır (Erözden, 2008, s. 125) Bu bağlamda türdeşleştirme olarak uluslaştırma üç temel araca başvurulmuş gerçeğeleştirilmeye çalışılmıştır. Bu araçlar okul (eğitim), ordu (zorunlu askerlik) ve sandık (siyasi katılım)tır. Ulusal kimlik ve ulus-devlet inşa etmede bu etkili araçlar ile milli kimlik unsuru oluşturmakta “biz” ve “öteki” kavramları toplumda yer edinmiştir. (Sadoğlu, 2010, s. 22).

Modern ulus-devletin kurulmasındaki diğer güçlü unsurlar ise ortak kültür ve resmi dil kavramıdır. Ulus-devlet tek tip vatandaş yetiştirme fikri ile bireyi ulusal bir ruhla yeniden şekillendirmek istemiş, yurttaşı en üst aidiyet biçimi olarak “ulus” a bağlı kılmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda dil, en etkili araç haline getirilmiştir. Bunun için eğitim, yayın ve kültür unsurları bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. (Sadoğlu, 2010, s. 3). 19. Yüzyıldaki milliyetçilik akımlarındaki en fazla vurgulanan unsur “dil” olmuştur. Sadece Yeni Türkiye’de dil kavramı bilinçli siyasi alanda kullanılmamış aynı dönemde Avrupa’da yeni kurulan birçok devlette, “dil” devletin kuruluşunda temel unsur haline gelmiştir. Norveç, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Finlandiya ve Türkiye bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu dönemdeki milliyetçilik hareketlerinde dil aynı anda bir amaç ve araç haline gelmiştir (Kasımoğlu, 2012, s. 167).

Sonuç ve değerlendirme

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasından itibaren ulus-devlet inşasını gerçekleştirebilmek için Cumhuriyetin üst düzey kurucuları tarafından siyasi, kültürel ve ekonomik birçok reform gerçekleştirilmiştir. Hedeflenen modern bir ulus-devlet inşasında Türk milliyetçiliği, milli birlik fikirlerine dayanmaktadır. Bu kapsamda ilk hedef homojen bir ulus inşası olup bunun için en önemli araç ortak dil kavramının etrafında toplumu birleştirmek olmuştur.

Erken dönem Cumhuriyet döneminin dil ve kültür politikalarına bakıldığında, hem Batılılaşma hedefine uygun olarak zihniyet değişiminde hem de ulusal kimlik konularında dil kavramının ön planda olduğu görülmektedir. Cumhuriyet dönemi ile Türkiye sınırları içerisinde yaşayan halkın tarihi, 700 yıllık Osmanlı tarihinden ziyade 1500 yıllık Türk tarihinde aranmış, Osmanlı’yı oluşturan farklı etnik yapıdan ziyade Hun devletine kadar dayanan Türk ırkına dayandırılmıştır.

Ulus devletinin inşasında sadece dil devrimi ele alınmamış ayrıca Türk tarih tezi ile Türk milliyetçiliği yeni bir boyut kazanmıştır. Dil devrimindeki değişim toplumun arasında Türkçenin konuşulması ve yaygınlaştırılmasının yanında alfabenin değiştirilmesi ve dilin özüne kavuşma çabaları ile devam etmiştir. Bu konuda görevlendirilen TDK Türkçe ifadelerin yazımı ve Türkçeleştirme çalışmalarında başarı kazanmıştır. 1935-36 yıllarına gelindiğinde ise Türk tarih tezini destekleyen Güneş Dil Teorisinin kabul edilmesi ile medeniyetin Orta Asya Türkleri ile başlamış olduğunu ve Türkçenin tüm dillerin kaynağını oluşturduğunu savunan resmi dil politikası benimsenmiştir. Erken Cumhuriyet dönemine şahit olmuş halk, Osmanlı tarihinden tamamen koparılmış sistematik dil devrimi ve tarih tezi ile kültürel ve toplumsal bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşüm yurt dışı basını ve büyükelçilikler tarafından yakından takip edilmiş hatta Latin harfleri ile basım yayıma destek verilmesi maksadı ile matbaa yardımları yapılmıştır. Bu nedenle ulus inşa sürecindeki dil devrimi politikaları sadece dilbilimcilerin değil sosyologları, eğitim felsefecileri ve siyaset bilimcileri de ilgilendiren bir konu olmuştur.

Sonuç olarak erken Cumhuriyet döneminde dil devrimi ve politikaları; merkezi yönetimin gerçekleştirilmesi, ulusal eğitim sisteminin oluşturulması, seküler kolektif bir bilincin yaratılması, homojen toplumda tek tip vatandaş yetiştirilerek uluslaşmanın tamamlanmasına yardımcı olmuştur. Oluşturulan yeni neslin kendilerini yeni ulus-devlete ait hissetmeleri için sistematik şekilde tarih bilinci oluşturulmuş, dil kavramı uluslaşma aracı haline gelmiştir.

Kaynakça

- Atatürk, G. M. K. (29 Teşrinievvel 1339). Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, *Devre 2*, C. 8, , s. 90.
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri (1906-1938), C.II.* (1981). Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Atatürk'ün maariife ait direktifleri.* (1985). Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk.* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1754 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi.
- Benveniste, E. (1974). *Dilin Yapısı Toplumun Yapısı*, Çev. Yusuf Alp. Birikim Dergisi, 28-29, 53.
- Bostancı, N. M. (2002). *Cumhuriyetimiz.* Vadi Yayınları.
- Çelik, B. (2009). *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü: Atatürk dönemi (1920-1938).* Atatürk Kültür Merkezi.
- Demir, G. Y. (2010). Türk tarih tezi ile Türk dil tezinin kavşağında güneş-dil teorisi. *U. Ü. Fen-edebiyat fakültesi sosyal bilimler dergisi*, 11(19), 385-396.
- Donbay, A. (2001). Ziya Paşa'nın "Şiir ve İnşâ" makalesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 181-188. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26290/277020>
- Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi.* Ocak Yayıncılık.
- Ergün, M. (2021). *Atatürk Devri Türk Eğitimi.* Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.
- Erözden, O. (2008). *Ulus-Devlet, İkinci Baskı.* On İki Levha Yayıncılık.
- Gellner, E. (2003). *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan. Hil Yayıncılık.
- Gençoğlu, A. (2015). Türk Ulusal Kimliğinin Kurucu Bir Ögesi Olarak Kolektif Bellek, Okul Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşı Anlatıları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 331-351.
- Gökalp, Z. (1918). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak.* Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Gökberk, M. (2007). *Değişen dünya değişen dil.* Yapı Kredi Yayınları.
- Güler, A. (1989). Türkiye Cumhuriyeti eğitim politikasının ana devreleri ve karakteristikleri. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, 45-67.
- Günalan, R., & Çiçek, N. (2017). Tanzimatın ardından Osmanlı devletindeki idari işlemlerde Türkçe yerine mahalli dillerin kullanılması teşebbüsleri ve alınan önlemler. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3, 119-134.
- Hobsbawm, E. J. (1993). *Milletler ve Milliyetçilik: 1780'den Günümüze: Program, Mit, Gerçeklik.* Ayrıntı Yayınları.
- Kadıoğlu, A. (1996). Kamusal Alan ile Özel Alanın Yeniden Eklemlenmesi: Demokratik Vatandaşlık. *Diyalog*, 1, 119-134.
- Kansu, M. M. (1966). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I. Cilt. Türk Tarih Kurumu.
- Karpat, K. H. (2013). *İslam'ın siyasallaşması*, 5. Baskı. Timaş Yayınları.
- Kasımoğlu, A. (2012). *Milliyetçilik ve Dil: Dil Milliyetçiliğinin Başarı ve Başarısızlıkları.* Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5).

- Levend, A. S. (1967). "Dilde özleşme hareketinin tarihçesi", dil devrimi üzerine. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lewis, B. H. (1997). Müslümanların Avrupa'yı keşfi, Çev. Dr. Nimet Yıldırım. Birey Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (2009). Türkiye'de Toplum ve Siyaset, Makaleler 1, 16. Basım, İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012). Türk modernleşmesi (Makaleler 4), Der. Tuncay Önder. İletişim Yayınları.
- Paşa, Z. (1868). Şiir ve inşa. Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II: 1865-1876, 45-49.
- Renan, E. (1996). "What Is a Nation?", Çev. Martin Thom, *Becoming National: A Reader*, ed. Geoff Eley and Ronald Grigor Suny. Oxford University Press.
- Sadoğlu, H. (2010). Türkiye'de ulusçuluk ve dil politikaları, 2. Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sezer, A. (2003). Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi. Siyasal Kitabevi.
- Şimşir, B. N. (1979). Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi. BELLETEN, 43(169), 107-214.
- Şimşir, B. N. (1992). Türk Yazı Devrimi. Türk Tarih Kurumu.
- Togan, Z. V. (1981). Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, s.257.
- Turgut, E. (2007). Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Tükel Kılıç, Y. (2009). Wilhelm von Humboldt'ta Ulusal Kimlik ve Dil Sorunsalı: Yabancılaşım İçinden Bütüne Ulaşma Çabası. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 1(21), 41-57. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1029/11573>
- Ülkütaşır, M. Ş. (1973). Cumhuriyetin 50. yılında Atatürk ve harf devrimi. Türk Dil Kurumu Yayınları.